

Dalius Stancikas. Ar nesunaikinsim dar vieno lietuviško perlo?

2013-08-23

Tokie jau tie konservatyvūs žemaičiai – paskutiniai apsikrikštiję Europoje, dabar, po 600 metų, tampa viena iš svarbiausių krikščionybės citadelių greitai sekuliarėjančioje ar islamėjančioje Europoje.

Iki šių dienų išlikę dažni krikščionybės ženklai Žemaitijoje – koplytėlės, rūpintojėliai, kryžiai pakelėse ar prie namų akivaizdžiai byloja, kad jų savininkai nesiruošia lengvai pasiduoti trumpalaikiems modernizmo vėjams. „Tep buvo, tep i tur būt“, – išgirsti ryžtingą atsaką lengvabūdiškoms naujovėms.

Žemaitijoje išlikęs tankiausias Lietuvoje, manding, – ir visoje Europoje, medinių bažnyčių tinklas vėlgi akivaizdžiai patvirtina ypatingą žemaitišką pastovumą ir atkaklumą. Ir, be abejo, labai vertingą kultūrinį išskirtinumą, kurio taip mažėja vis labiau Babelio bokštą primenančiame globalėjančiame Vakarų pasaulyje.

Alsėdžių, Tryškių, Degučių, Liolių, Platelių, Sedos, Skaudvilės, Beržoro, Lieplaukės, Laukžemės, Ukrinų, Pievėnų, Judrėnų, Veiviržėnų, Šiaudinės, Kantaučių, Grūšlaukės – iš viso veik trisdešimt medinių bažnytėlių, statytų prieš kelis šimtus metų, ir šiandien visom prasmėm labai svarbi Žemaitijos dalis.

„Mes Lietuvoje turim fantastišką liaudies meną. Nuvažiuokite į Žemaitijos kraštą – Sedą, Ukrinus ar Pikelius – ir pamatysite tokių modernių, gaivalingų altorių sparnų, jog gali apsisukti galva. Kad meistreliai buvo su žemaitišku polėkiu, tai dar nieko, bet kad klebonai įsileisdavo tokią siautulingą drožybą, tai yra stebuklas“, – tvirtina dailininkas, katalikų radijo „Mažoji studija“ įkūrėjas Vaidotas Žukas („Dievas sukūrė žmogų būti kūrybingą“ 2010 m., „Bernardinai.lt“.).

Apsisukti gali ne tik galva, bet ir siela – tokia stipri, šimtmečiais maldomis skaidrinta aura sklinda jau Pikelių Švenčiausiosios Trejybės bažnyčios šventoriuje – jei tik pavyksta nors kiek nusipurtyti pašėlusį kasdienybės ritmą ir įkyrių rutininių minčių dūzgesį.

Iš išorės dabartiniam Pikelių miesteliui atrodanti per didelė, liuteroniškai santūri, tačiau savitą, apverstą laivą primenančių formų, atsiradusių dėl nevienkartių jos platinimų, ir galiniuose šonuose neįprastai žemyn nuleistu stogu, tokia „kepure“ suteikiant jai išskirtinio paslaptinumo, viduje tiesiog pritrenkia katalikišku jausmingumu ir nevaržomu barokišku puošnumu – tiek čia spalvų ir formų žaismės bei, anot V.Žuko, „siautulingos drožybos“. Nes septyni (!) altoriai, kaip ir visa bažnyčia – vientisai iš medžio. Tik stogas – bebyrančio šiferio...

Tokia neįtikėtina, regis, užkampio bažnyčios (tik geras kilometras nuo sienos su Latvija) puošyba yra nulemta ypatingų jos fundatorių – didikų Sapiegų, Gadonų (Antanas Gadonas, LDK kunigaikščio vietininkas Užventyje, Sedoje turėjo vario kalvę ir buvo dosnus bažnyčių rėmėjas, jo sūnus Vladimiras 1794 ir 1831 m. sukilimų prieš okupacinę Rusijos imperijos kariuomenę dalyvis, dukra Konstancija – Telšių seniūnė), Stirpeikų (vieno iš senesnių Žemaitijos dvarų – Lėlaičių dvaro savininkų) ar Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdininko Mykolo Važinskio ir jo žmonos. Tai jų dėka altoriuose suderinta unikali žemaitiška drožyba ir tuomečio europinio lygio meistrų darbai, dėl ko šiandien Pikelių bažnyčią galim drąsiai vadinti viena gražiausių medinių Lietuvos (ir ne tik Lietuvos) bažnyčių.

Deja, nesamitalai, nemokam nei saugoti, nei pasigirti savo išskirtinėmis kultūrinėmis vertybėmis, todėl Pikelių bažnyčia šiandien yra pamiršta provincijos bažnytėlė, ant kurios ironiškai kabo metalinis ženklas, nežinia kam bylojantis, jog tai valstybės saugomas architektūros paminklas...

Seniausioje Mažeikių rajono bažnyčioje neatlikti jokie rimti tyrimai, todėl dėl jos atsiradimo datos tenka ginčytis: vieni ją jaunina iki 1752 m., bet mes remkimės nuoširdžiu jos tyrinėtoju, buvusiu Kultūros vertybių apsaugos departamento inspektoriumi Povilu Šverebu, teigiančiu, kad dabartinės Pikelių bažnyčios gimimo data 1636 m. „Anno Dom 1636 K.Pr. Aejtowitcz“ – taip

rašoma mažoje lentelėje, pakabintoje bažnyčioje po sovietmečiu įvykdyto dekoravimo. Senieji pikeliškiai prisimena, jog toks užrašas anksčiau buvęs ir ant sijos nuo altoriaus pusės ir dabar neva uždažytas, tad norint šią tikrą gimimo datą patvirtinti mokliškai, būtina atlikti bažnyčios polichrominius, cheminius ir architektūrinius tyrimus.

Šie Tyrimai būtini ir tam, kad būtų galima restauruoti iki XX amžiaus vidurio išlikusių unikalią bažnyčios vidaus sienų ir lubų tapybą, kuri sovietmečiu buvo uždažyta aliejiniais dažais. Iki šiol manyta, kad tokiu būdu tapyba buvo sunaikinta, bet, architektės restauratorės Gražinos Juknevičienės nuomone, senąją tapybą gali pavykti atkurti, kadangi aliejiniai dažai dengti ant užklijuotos drobės.

Tris universitetus baigusi Pikelių istorijos ir religijos mokytoja, kraštovaizdžio muziejaus įkūrėja ir šiuo metu bene svarbiausia miestelio siela (net beapmirštantys mūsų miesteliai ar kaimai dar paprastai turi vieną ar kitą žmogų, kuris tarp visų nesibaigiančių ekonominių reformų ar krizių saugoja ir puoselėja to krašto istoriją, tapatumą ir dvasią) Valerija Mažonienė yra surinkusi senųjų pikeliškių prisiminimus, kad į pietryčius nuo miestelio yra neaukštos Vaidilučių, Perkūno ir Bažnytėlės kalvelės – būtent šią kalvelę praeidami amžinatilsin jau pasitraukę pikeliškiai nukeldavo kepures. Labai tikėtina, kad ant šios, anksčiau pelkėmis ir upeliais apsuptos aukštumos kažkada buvo pagoniška šventykla, kurios vietoje po žemaičių apkrikštijimo ir buvo pastatyta pirmoji krikščioniška Pikelių šventovė. Tai liudytų ir šios kalvelės apačioje mūsų aptikti dideli, smarkiai apsamanoję pavieniai akmenys.

Iš rašytinių duomenų žinoma, jog krikščioniška Pikelių bažnyčia tikrai stovėjo jau XVII a. pradžioje (bet neatmestina, kad ir anksčiau). Internetinėje Mažeikių krašto enciklopedijoje teigiama, kad katalikišką Pikelių bažnytėlę 1625 m. gegužės 1 d. Melchioras Bilevičius išardė ir atsivežęs į savo Griežės dvarą pastatė kaip evangelikų reformatų bažnyčią. Dėl tokio M. Bilevičiaus poelgio neva Žemaičių pilies teisme protestavo Skuodo klebonas, tačiau Pikelių kaimo savininkas Martynas Juknovičius nesiskundė. Kuo baigėsi bažnytėlės pervežimo byla, neaišku, tikėtina, kad buvo nutraukta. Deja, šiais laikais neaptikome jokių šios bažnytėlės pėdsakų Griežės dvare.

Bažnytiniai dokumentai, anot Mažeikių krašto enciklopedijos, liudija tik tiek, kad vyskupas J. Karpis 1739 m. atgavo jai priklausantį bažnytinį turtą.

Tačiau greitai, praėjus tik dešimtmečiui nuo katalikiškos Pikelių bažnyčios pagrobimo, buvo pastatyta jau kita – šandieninė, tiesa, tuomet tik vienos navos. Vėliau, spėjama, kad 1752 m. prie jos buvo pastatytos dar dvi navos. 1756 m. Pikelių bažnyčiai dovanoti 2 valakai žemės, o 1761 m. balandžio 26 d. vyskupas Antanas Tiškevičius bažnyčią pašventino.

1785 m. Mykolas Važinskis įrengė puošnų barokinį Šv. Mykolo altorių, kurio frontone puikuoja herbas *Abdank*, taip pat dovanavo altoriaus žvakidžių. Važinskių giminė dažnai rėmė Pikelių bažnyčią: 1825–1826 m. Telšių pakamarienė Ona Važinskienė aukojo pinigų, už kuriuos buvo sudėtos naujos Pikelių bažnyčios grindys, o pati bažnyčia apkalta pušinėmis lentomis.

Vyskupo Motiejaus Valančiaus žiniomis, 1841 m. prie Pikelių bažnyčios gyveno du kunigai, bažnyčios beneficiją sudarė 2 valakai ir 24 margai žemės ir 2722 rubliai kapitalo, bažnyčia priklausė Žemaičių vyskupijos kapitulai.

Šiandien bažnyčios šventoriuje yra varpinė ir medinis koplytstulpis – dar vienas visai beirstantis valstybės (ne)saugomas paminklas. Už bažnyčios tvoros stovi jau mūrinis koplytstulpis, pastatytas 1710 m. maro aukoms atminti. Netoli jo – smetoninėje Lietuvoje statytas mūrinis paminklas Vytautui Didžiajam – 1930 m. minint Vytauto Didžiojo 500 metų jubiliejų tokie standartiniai paminklai buvo pastatyti kiekviename Lietuvos miestelyje, bet, kaip teigia mokytoja Valerija Mažonienė, tik trys jų buvo nepalieti sovietinės okupacijos metais ir vienas iš jų – Pikeliuose.

Pikelių parapijai ypač nusipelnęs yra ilgametis, net 31 metus Pikeliuose klebonavęs (nuo 1909 iki 1940) kunigas Povilas Morkys. Dar būdamas klierikas P. Morkys aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje, todėl bausdama už tai rusų valdžia jį, kaip nemokantį latvių kalbos, tyčia paskyrė vikaru į Latviją (Šernbergą). Čia P. Morkys per du mėnesius išmoko latviškai, ir nors buvo mėtomas iš parapijos į parapiją, ir Latvijoje tęsė aktyvią kovą prieš rusinimą, buvo įskųstas, tardytas. Tad 1907 m. grąžintas į Lietuvą, paskirtas į Pikelių parapiją, kur ilgą laiką vykdė aktyvią švietėjišką veiklą, parūpindavo parapijiečiams knygų ir spaudos, labai bendravo su rašytoja Marija Pečkauskaite (Šatrijos Ragana), gyvenusia netoliese esančiame Židikų miestelyje, buvo jos nuodėmklausys. Energingai rėmė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, buvo vienas iš krikščionių demokratų laikraščio „Apžvalgos“ iniciatorių ir leidėjų.

P. Morkio iniciatyva Pikeliuose buvo pastatyti 3 kryžiai. Vietinių gyventojų jie buvo vadinami Šventaisiais. Pikelių senųjų kapinių vietoje, miestelio centre, yra išlikęs kryžius, pastatytas 1935 m. Kitas kryžius stovi prie kelio į dabartinės miestelio kapines. Trečias kryžius buvo pastatytas klebonijos kieme (vėliau buvusi mokykla). Užėjus bolševikams, iš klebonijos kiemo kryžius buvo perkeltas į šventorių.

Istoriškai įdomus ir faktas, kad iš Pikelių parapijos yra kilę dukart Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus dėdės – už Lietuvos laisvę su bolševikais, bermontininkais ir lenkais kovęsis, 1919 metais net ėjęs Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko pareigas divizijos generolas

Edvardas Adamkavičius (miręs Amerikoje) ir provizorius, knygnešys Pranciškus Adamkavičius (miręs Sibire).

Pagal rašytinius duomenis, Pikelių parapija gausiausia buvo 19 šimtmečio pabaigoje – 20 viduryje: 1897 m. čia surašyti 1758 gyventojai, 1902 m. – 2142, o 1940 m. Pikelių parapijoje buvo net 3356 katalikai. Dabar, po nesibaigiančios emigracijos bangos, Pikeliuose beliko tik keli šimtai gyventojų – panašiai kaip po Antrojo pasaulinio karo.

Lyg pranašaudama Pikelių nykimą 1993 metais nulūžo garsioji Pikelių didžioji pušis, buvusi 23 m. aukščio, 3 m. pločio, o jos lajos plotas siekė net 270 kv. metrų

Visgi labiausiai šiandienos Pikelių nuosmukį simbolizuoja jos unikali bažnyčia – valstybinės reikšmės architektūros paminklas, kurio renesansinio ir barokinio stiliaus altariai pripažinti valstybinės reikšmės dailės paminklais, yra akivaizdžiai avarinės būklės.

Paskutinį kartą Pikelių bažnyčios fasadai ir vidus tvarkyti prieš pusę šimto metų, sovietmečiu, kai dekoruojant vidų sugadinta unikali vidaus sienų tapyba, o tąsyk nudažytos išorės sienos šiandien jau baigia nusilupti, ant medinių gontų dangos uždengtas šiferis tuoj tuoj prakiurs.

Pikelių bažnyčią bet kada gali ištikti neseniai sudegusių medinių Balbieriškio, Paštuvos, Kulautuvos ar Labanoro bažnyčių likimas – ji neturi jokios priešgaisrinės ar apsauginės signalizacijos, būtina skubiai keisti visą pasenusią aliuminę elektros instaliacijos sistemą, tvarkyti labai primityvų žaibolaidį. Taip pat būtina kuo skubiau tvarkyti yrančius bažnyčios pamatus, nes 20 šimtmečio vidury pastato pietinei pusei pradėjus skleistis, o šiaurinei smegti žemyn ji jau buvo suveržta geležimi.

Nėra atlikta jokių šiuolaikinių bažnyčios tyrimų, tad jai sudegus net atstatymas būtų neįmanomas.

Nors koks ten atstatymas – tikinčiųjų skaičiumi labai maža Pikelių parapija finansiškai yra neįgali, o Telšių vyskupija ir be jos turi daug rūpesčių: Žemaitijoje, ypač Mažeikių rajone, yra ne viena avarinės būklės bažnyčia.

Todėl peršasi labai aiški išvada – europinės reikšmės paminklas – Pikelių bažnyčia – savo 400 metų jubiliejaus sulauks ir ateities kartoms bus deramai išsaugota tik tuomet, jei sulauks būtino atsakingų valstybės institucijų dėmesio ir tinkamos valstybės paramos. Manau, kad tokia parama būtų vienas svariausių valstybės indėlių į tarptautiniu mastu minimą Žemaitijos krikšto 600 metų jubiliejų ir į UNESCO saugomos lietuviškos kryždirbystės, kaip unikalaus pasaulinės vertės paveldo, puoselėjimą. Būtent šis paveldas – žemaitiška kryždirbystė ir pavertė Pikelių bažnyčią tikru mūsų valstybės brangakmeniu.

O jį deramai restauravus – neabejoju – naujam dvasiniam ir fiziniam gyvenimui pakiltų ir visa Pikelių parapija.

Bernardinai.lt